

Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 208–210.

6. Пенькова Н. Є. Психологічні особливості підготовки військово-службовців національної гвардії України до безпечної діяльності в екстремальних ситуаціях. *Теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної безпеки*. 2022. № 3. С. 227–232.

7. Родченкова І. В. Комплексна програма соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців постраждалих на бойовий стрес. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2023. № 3(62). Т. 2. С. 157–169.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-446-0-40>

Руда Д. В.,

*студентка за спеціальністю 052 – Політологія
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Пузирьов Є. В.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ШКІЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ ПРИ ПЕРЕХОДІ З ПОЧАТКОВОЇ ДО СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Анотація. Навчальна і соціальна ситуація п'ятого класу ставить перед дитиною завдання якісно нового рівня, і успішність адаптації на цьому етапі впливає на все подальше шкільне життя. Конструкт шкільного клімату є складним та багатовимірним. Впровадження програми СЕЕН сприяє соціально-психологічній адаптації п'ятикласників.

Ключові слова: психологічний клімат, шкільний колектив, адаптація до навчання, соціально-емоційне та етичне навчання, п'ятикласники.

Ruda D., Puzyrov Ye. Peculiarities of the psychological climate in the school community during the transition from primary to secondary school

Summary. The educational and social situation of the fifth grade sets a qualitatively new level of tasks for the child, and the success of adaptation at this stage affects the entire subsequent school life. The construct of school climate is complex and multidimensional. Implementation of the SEEN program contributes to the social and psychological adaptation of fifth-graders.

Key words: *psychological climate, school team, adaptation to learning, socio-emotional and ethical learning, fifth-graders.*

Позитивний психологічний клімат у школі не лише гарантує психологічне здоров'я всім учасникам освітнього процесу, а й підвищує ефективність викладання та покращує результати навчання. Численні дослідження показали, що булінг, високий рівень агресії, підліткова злочинність і шкідливі звички є наслідками негативного психологічного клімату. Це впливає на поведінку учнів, їхню психосоціальну адаптацію, психічне здоров'я та самооцінку. Шкільний клімат – це соціальні характеристики школи з точки зору взаємовідносин між учнями та персоналом/вчителями, акцентів у навчанні та викладанні, цінностей і норм, а також спільних підходів і практик. Емпіричні дані підтверджують, що шкільний клімат має потужний вплив на академічну успішність учнів. Конструкт шкільного клімату є складним і багатовимірним. Його описують як образ і атмосферу школи, включаючи її норми, цінності та очікування. Крім того, його описують як «якість і характер шкільного життя» [5]. Важливо, що дослідження шкільного клімату не стосуються адміністративних або фізичних атрибутів школи (наприклад, заробітної плати вчителів або матеріальної бази школи), а зосереджуються на психосоціальній атмосфері школи та міжгрупових взаємодіях, які впливають на навчання учнів і функціонування школи. Шкільний клімат є провідним предиктором емоційних та поведінкових результатів учнів. Він впливає на психосоціальну адаптацію школярів, психічне здоров'я та самооцінку.

Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти передбачає, що вибір змісту навчальних предметів ґрунтується на принципі наступності між початковою та середньою школою [1]. Забезпечення цієї наступності вимагає успішної індивідуалізації навчання учнів. Адаптація дитини до школи не закінчується в першому класі, а фактично супроводжує весь період навчання, оскільки освітній процес за своєю природою є процесом постійної зміни умов навчання і безперервного розвитку дитини. Проте в освітньому процесі є

періоди, до яких учням важче адаптуватися. Одним з таких періодів є перехід з початкової до середньої школи. Як свідчить освітня практика, більшість п'ятикласників у цей період характеризуються зниженням успішності, проблемами у поведінці, емоційною нестабільністю та підвищеною втомлюваністю. Виявлення причин цих труднощів та організація ефективного психолого-педагогічного супроводу учнів у процесі переходу до середньої освіти є одним з найактуальніших завдань педагогічної психології.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 1431 від 18.11.2019 р. програма «Соціально-емоційне та етичне навчання» (СЕЕН) впроваджується як п'ятирічний всеукраїнський експеримент у 26 закладах загальної середньої освіти з 23 областей України з листопада 2019 року, відповідаючи, зокрема, на вимогу щодо розвитку горизонтальних навичок, визначених у реформі нової української школи [2]. СЕЕН базується на новітніх розробках у галузі психології та нейронаук. В 2024 році програму СЕЕН впроваджено у 144 країнах світу (з них 24 країни, в тому числі Україна, – на системному рівні) за участі 250 000 вчителів та 6 мільйонів учнів [3]. Для участі в експерименті навчальні заклади пройшли двоетапний відбір влітку 2019 року. На червень 2024 року в експерименті вже беруть участь близько 450 вчителів та 6 000 учнів. В Україні програма СЕЕН – як на експериментальному рівні, так і за його межами – реалізується офіційним партнером Університету Еморі, громадською організацією EdCamp Ukraine. Експеримент проводиться у співпраці з Інститутом проблем виховання Національної академії педагогічних наук України та Інститутом модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України, а також за підтримки Громадянської служби миру GIZ в Україні.

Програма реалізується у формі спеціальних класів, гуртків, комунікативних занять та інтегрована з іншими академічними курсами і позакласними заходами, а також психологічною роботою. На підтримку цих заходів кожним навчальним закладом розроблено навчально-методичні матеріали на основі перекладених та адаптованих матеріалів, а також матеріалів, розроблених безпосередньо EdCamp Ukraine [4].

Коли розпочалася повномасштабна війна, в установах, ця програма діяла вже понад два роки. Соціально-емоційні навички, які учні та викладачі розвинули за цей час, виявилися незамінним активом. Програма СЕЕН спрямована на те, щоб допомогти учням зрозуміти, як піклуватися про себе і один про одного, особливо з точки зору соціального та емоційного здоров'я і благополуччя. Діти, які

навчаються за програмою СЕЕН, можуть легко відповісти на запитання «Що я відчуваю?»).

На базі закладу загальної середньої освіти «Товариство з обмеженою відповідальністю «Ліко-школа», який приймає участь в програмі СЕЕН було проведено психодіагностичне дослідження за участю учнів 5-х класів для аналізу соціально-психологічної адаптації після переходу до середньої школи. В дослідженні прийняли участь 50 школярів, які навчаються в 5-А, 5-В та 5-С класах, 32 дівчинки та 18 хлопчиків, вік дітей від 10 до 12 років, середній вік – 11,2 роки. Були використані такі методики, як «Дерево» Дж. і Д. Лампенів, Соціометрія, «Мій клас», методика ШТУР, «Багатошкільний опитувальник дитячої тривожності (БОДТ)», методика САН. Встановлено, що більшість учнів (72%) займають благополучну соціально-психологічну позицію в класі. Їх прийнято колективом, що свідчить про позитивну соціалізацію та відсутність значних конфліктів у групі. Рівень згуртованості класу – середній (52%), що дозволяє передбачити можливість подальшого розвитку співпраці та взаємодопомоги між учнями. Більшість учнів (68%) демонструють комфортний емоційний стан. Вони є комунікабельними особистостями, схильними до веселощів та активної соціальної взаємодії, що вказує на можливість вільно висловлювати свої думки. В більшості п'ятикласників, які прийняли участь в дослідженні (60%) спостерігається середній рівень тривожності, що говорить про загальну психологічну стабільність дітей. Така тривожність не є перешкодою для їхнього повсякденного життя чи навчання, але може проявлятися у певних стресових ситуаціях, таких як контрольні роботи або соціальні взаємодії. У той же час, 8 учнів (16%) продемонстрували високий рівень тривожності, що може вказувати на значний емоційний дискомфорт або підвищений рівень стресу. Таким учням може знадобитися додаткова психологічна підтримка для зниження тривожності та покращення їхнього самопочуття в школі. Загалом, ці результати свідчать про переважну емоційну стабільність учнів, хоча кільком дітям потрібна додаткова увага для поліпшення їхнього психологічного стану.

П'ятий клас – важкий і відповідальний етап у житті кожного школяра. Навчальна і соціальна ситуація п'ятого класу ставить перед дитиною завдання якісно нового рівня порівняно з початковою школою, і успішність адаптації на цьому етапі впливає на все подальше шкільне життя. Більшість дітей переживає цей перехід як важливий крок у їхньому житті. Для них центральне місце посідає сам факт закінчення молодшої школи, який тією чи іншою мірою підкреслюють вчителі та батьки, і, по-друге, предметне навчання. Діти починають розуміти й усвідомлювати зв'язок цих предметів із певною галуззю

знань. Для багатьох дітей, які навчалися спочатку в одного вчителя, перехід до кількох вчителів із різними вимогами, характерами і різним стилем стосунків є зримим зовнішнім показником їхнього дорослішання. П'ятикласники багато в чому шкільне життя сприймають через призму власних емоцій. У п'ятикласника є потреба в рівноправності, повазі та самостійності, він вимагає серйозного, довірливого ставлення з боку дорослих. Всі ці фактори обумовлюють складність та багатовимірність психологічного клімату в шкільному колективі при переході з початкової до середньої школи та потребують подальших наукових розвідок й практичних розробок

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти | Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення 18.11.2024).

2. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання на базі закладів загальної середньої освіти України на листопад 2019 – грудень 2024 років» від 18.11.2019 р. № 1431. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/Новини/2019/11/19/1431-vid-18112019.pdf> (дата звернення 18.11.2024).

3. Портал «Нова українська школа». – [https://nus.org.ua/search/all/CEEH Соціально-емоційне та етичне навчання: впроваджуємо в Україні](https://nus.org.ua/search/all/CEEH%20Соцiально-емоцiйне%20та%20етичне%20навчання%3A%20впроваджуємо%20в%20Україні). – <https://youtu.be/P65VX0Ln5Ds21>

4. Сторінка CEEH в Україні. – <https://www.edcamp.ua/seelukraine>

5. The Impact of School Climate and School Identification on Academic Achievement: Multilevel Modeling with Student and Teacher Data Sophie Maxwell, Katherine J Reynolds, Eunro Lee, Emina Subasic, David Bromhead URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5723344/> (дата звернення 18.11.2024).